
PRESENTACIÓ

La revista *Caplletra* ha establert de fa anys la tradició d'incloure en pràcticament cada número un monogràfic, que acompanya els articles de temes diferents publicats per la revista. Sobre literatura catalana medieval se n'han fet, a partir del 2000: el número 34 (2003) dedicat a la literatura en el pas del segle xv al xvi, un període de transició en el qual les barreres entre èpoques es dilueixen, amb pervivència de gèneres com el satíric i d'autors medievals com Ausiàs March; el número 39 (2005) dedicat als trobadors, a figures importants com Jordi de sant Jordi, Joan Roís de Corella, la literatura cavalleresca i la traducció de les *Heroides* d'Ovidi; el 43 (2007) dedicat a grans representants de les lletres medievals; Ramon Llull, Francesc Eiximenis, Jaume I, Joanot Martorell, i alguns aspectes de la narrativa breu medieval. Finalment, el 48 (2010) que es va dedicar íntegrament a Francesc Eiximenis. Els límits entre períodes literaris, les etiquetes historiogràfiques, les noves dades sobre les biografies dels escriptors, sobre les datacions de les obres, van sorgint segons avancen les investigacions en una disciplina que encara subministra moltes sorpreses a l'investigador i a l'estudiós de les lletres medievals.

Quan la direcció de *Caplletra* ens va informar que, segons les previsions i la distribució temàtica de la revista, pertocava per al 2017 un número sobre literatura medieval i moderna, vam considerar oportú proposar un volum monogràfic sobre la narrativa breu medieval. Una de les raons que ens va dur a triar aquest tema va ser la proximitat amb els nostres camps d'estudi, fruit de l'atractiu que sempre han tingut les narracions breus, contes, exemples, noves rimades i d'altres narracions en vers o prosa. Però no és únicament el producte d'un interès personal; una altra raó de la nostra elecció és que la narrativa breu catalana o més bé occitanocatalana està encara mancada d'estudis de conjunt. A això contribueix el fet de la varietat formal, de la multiplicitat de temes, del caràcter religiós i didàctic d'algunes obres al costat del profà o intranscendent de moltes altres i de la llarga seqüència cronològica que abasten (del XIII al xv i fins i tot posteriors).

No obstant les mancances, el panorama crític actual és bastant favorable a l'interés per les formes narratives breus. Comptem amb algunes edicions divulgatives, la ja clàssica *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers del segle XIII i XIV* d'Arseni Pacheco en la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» (1983) i també, en la mateixa col·lecció, les *Novel·les amoroses i morals* a cura del mateix Arseni Pacheco i August Bover (1982). Recentment podem llegir més còmodament i actualitzats els *Tres contes meravellosos del segle XIV* recopilats per Lola Badia (2004), edició que ha posat a l'abast del públic obres realment interessants i poc conegudes més enllà de l'àmbit acadèmic, mancança que no ocorre —afortunadament— amb la narrativa breu, contes o faules de la literatura castellana medieval. La major part de totes les obres en vers narratiu occitanocatalanes són fàcilment accessibles en el web *Repertorio Informatizzato dell'antica letteratura catalana* i gràcies a aquesta iniciativa, sorgida en els primers temps de les col·leccions digitals, podem llegir textos que d'altra manera ens seria molt difícil de localitzar.

Pel que fa als estudis, els antics i a hores d'ara poc accessibles treballs sobre narracions breus se centraven sobretot en la relació que presentaven amb la matèria artúrica o bé en les semblances amb *fabliaux* (Ottaiano 1993) i *lais*, gèneres de la literatura francesa. Tots aquests precedents els trobem en l'aportació bibliogràfica d'Annamaria Annichiarico (2003) amb estats de la qüestió de cada obra i un intent de classificació temàtica del conjunt. Anterior és el recull de treballs *La Narrativa in Provenza e Catalogna nel XIII e XIV secolo* (1995), segurament el punt de partida de treballs posteriors materialitzats en edicions crítiques (*Blandín de Cornualla* i la *Faula*, totes dues de 2004), estudis detallats de narracions concretes, com ara la reubicació de les obres en vers valencianes de finals del xv (Martínez 2010), així com també d'altres estudis de textos breus que han deixat les seues petjades en obres extenses; parlem, per exemple, de motius inclosos en les novel·les de cavalleria o bé l'extens repertori dels exemples lul·lians. En l'àmbit dels relats breus religiosos també s'avança actualment, amb estudis sobre els exemples en les obres de Ramon Llull, els relats sobre miracles, els textos hagiogràfics, partint de treballs clàssics com les edicions de la *Legenda aurea* catalana: Maneikis i Neugaard (1977), Rebull (1976), i estudis com els de Brunel (1976).

La narrativa de ficció breu en vers no es devia considerar un gènere edificant. D'ací els escassos testimonis en què ens ha pervingut, com per exemple el Cançoner de Carpentràs (ms. 381 de la Biblioteca Inguimbertaine de la ciutat francesa), a més d'algunes peces disperses en altres cançoners poètics de factura cortesana, ja que al capdavall és una literatura d'entreteniment. No és el cas de la narrativa exemplar d'origen homilètic: els llargs llistats d'exemples conservats que els predicadors usaven per a incloure en els seus sermons van poc a poc independizant-se i laïcitzant-se, en

forma de petites novel·letes de caire divertit i amb un alt component anticlerical, com ocorre amb les narracions incloses en la *Disputa de l'ase*. Com tampoc no ho és el dels relats hagiogràfics que, de manera individual o recopilats en col·leccions com la *Legenda aurea*, tenen una gran difusió. Amb la introducció de la impremta, la narrativa breu, ara ja en prosa, viu un moment d'auge, tant pel que fa a novel·les d'aventures i amoroses com a relats edificants, però malauradament la difusió va exhaurint-se i fins i tot novel·letes o reculls d'exemples que van tenir una difusió importantíssima durant els segles XVI al XVIII desapareixen del món editorial bé perquè perden interès, bé perquè es consideren massa poc importants, com és el cas de les *Faules isòpiques*.

En aquest nou dossier hem volgut, doncs, acostar-nos a aquest conjunt d'obres de la literatura medieval, abundant, molt divers i en ocasions poc conegut; les peces breus, exemples, miracles, reculls de contes o faules, relats curts... Un conjunt que complementa el panorama literari medieval amb una gran varietat de gèneres, de personatges, de temes. No és possible abraçar en un monogràfic d'uns pocs treballs el conjunt ampli d'aquest segment de la literatura, però el lector sí que hi trobarà investigacions sobre exemples, miracles, faules, relats curts que, per la riquesa de les postopes, deixen ben palés com és de rica i variada la narrativa breu catalana.

José Aragüés, en un treball sobre Ramon Llull molt adient en un any en què es va commemorar el centenari del beat, fa una proposta d'interpretació global dels exemples del *Fèlix* o *Llibre de Meravelles*. Els exemples per a Llull són «un género concebido por encima de todo como un lenguaje, como un modo convencional y metafórico de conversar (y de reflexionar)» i ajuden el lector no només en el coneixement del món sinó en la manera de crear, ell mateix, exemples. En general, es tracta d'exemples versemblants, poblats de personatges propis de l'època, perquè Llull crea exemples ficticis carregats de versemblança. Entre les diferents maneres que té de crear els exemples, hi ha les anècdotes i els diàlegs, tècniques com la *mise en abyme* i escenes exemplars. Molts exemples semblen construïts *ad hoc* per a respondre a la pregunta que s'hi fa: són el que anomena «cuentos efímeros». Tot el llibre està impregnat de la tècnica de l'exemple, és un diàleg continu en què, pel fet dialèctic, els exemples fan moltes funcions; il·lustren preguntes, fan aclariments sobre un altre conte, o el rebaten. L'aprenentatge de l'exemplaritat, en el procés del diàleg amb els mestres que va trobant, fa que Fèlix aprengui la tècnica i entengui Déu, en un procés que continua amb els seus successors. Així doncs, la tècnica exemplar és fonamental i impregna tots els nivells narratius del *Fèlix* o *Llibre de meravelles*; una tècnica que també apareix en les altres obres de Llull i que Aragüés ha estudiat en altres treballs.

Anna Maria Compagna proposa un treball sobre *La Faula* de Torroella, obra difícil de qualificar pel que té d'al·legòrica, de narrativa, de reminiscències cavalle-

resques i de didàctica o moral social amb una bona dosi d'autopromoció per part de l'autor que ha de difondre el missatge d'Artús. S'hi crea un ambient de conte de fades, un món meravellós que el protagonista en primera persona descriu abans d'arribar a la presència d'Artús (navegació a lloms d'una balena, arribada a un jardí fantàstic, aparició d'un cavall amb uns bells paraments) que devia ser molt més atractiu per al públic receptor que el mateix missatge de la narració: la lamentació per la decadència dels valors cavallerescos i l'accés a un nou *modus vivendi* basat en la riquesa material. D'aquest món meravellós, l'article se centra en el motiu folklòric de la serp amb el carboncle il·luminador en l'obscuritat en què es troba el protagonista abans de la visió d'Artús. El treball documenta les creences populars en relació amb els rèptils i els elements dels lapidaris i dona una interpretació de la inclusió en *La Faula*. Compagna és autora d'una edició crítica de *La Faula* (2004) i ben conegudes són les seues aportacions a la biografia de l'autor i la possible intenció política de l'obra, una reivindicació del regnat de Jaume IV de Mallorca, desposseït pel Cerimoniós, qui va incorporar les terres illenques a la Corona d'Aragó.

Hereu de les *noves* rimades de huit versos i de les codolades (versos de quatre síl·labes) però amb un to completament diferent és *Lo Somni de Joan Joan*, una de les narracions difoses a través de la impremta a finals del segle xv, però que va caure en l'oblit pel to satíric i, segons alguns crítics, «de mal gust» però que en realitat va més enllà d'un *divertimento* verbal amb connotacions eròtiques entre unes dones. Considerada una obra escrita com a continuació o resposta de *Lo Procés de les olives*, per les referències internes i pel fet d'haver estat publicades conjuntament, i eclipsades per la retòrica de frases de doble sentit, ambdues obres plantegen un problema social: la llibertat a l'hora de contraure matrimoni, les discussions sobre la capacitat sexual, no només com a burla sinó com un acte consubstancial al matrimoni i a la necessitat de procreació, fins i tot per a prevenir el perill de l'adulteri. Tomàs Martínez ofereix una explicació del sentit de l'obra, de la seua relació amb els *fabliaux*, del motiu del somni, dels judicis d'amor, temes coneguts de la narrativa en vers occitana cortesa que ací arriben a una dimensió diferent: la vida d'unes dones de la ciutat de València conscients del seu estatus i sotmeses a uns matrimonis desiguals, les quals, davant de la situació, es rebel·len de forma imaginària al·ludint a la figura de la deessa Venus, que, acompanyada de la Raó, proclama la llibertat de les dones per a triar marit. Martínez, bon coneixedor de la literatura valenciana de finals del xv, com avalen els seus darrers treballs, ens ofereix un article aclaridor per a entendre la forma, el sentit i les intencions d'un text complex com és *Lo Somni de Joan Joan* de Jaume Gassull.

Carme Arronis analitza els miracles marians inclosos per Miquel Peres en *La vida de la sacratíssima Verge Maria* (València, N. Spindeler, 1494), la funcionalitat concreta

que adquireixen en l'estructura de l'obra i les característiques que els allunyen de les col·leccions de *miracula* marians, com a mostra de la transformació i la secularització del gènere. Una de les claus de l'èxit de l'obra és que presenta la vida de Maria com la d'una santa, cosa inèdita fins el moment a la tradició peninsular i en el gènere hagiogràfic. El relat de la vida va seguit del dels miracles, amb algunes particularitats que els distingeixen, com ara el fet que no es produeixen en vida de Maria, sinó després. Arronis analitza també la relació amb la tradició llatina i amb la romànica i arriba a la conclusió que s'inspira sobretot en la *Legenda Aurea*, i en la seua selecció tria els que expliquen fets més o menys versemblants amb personatges generalment laics, amb protagonistes que no han comés pecats, o que han rebut falses acusacions, o aquells en què Maria no intervé en estil directe. Així, amb una anàlisi detallada de la funció dels miracles en el conjunt del relat i de les característiques més rellevants de les històries que contenen, pot constatar l'originalitat de Peres, que, com ja ha demostrat en altres treballs sobre aquest autor valencià poc conegut fins ara, era ben palesa en altres aspectes de la seua producció i que ací fa veure, novament, l'elaboració i la cura amb què tracta els textos que produeix.

Tanca aquest aplec el treball sobre l'edició de les *Faules d'Isop*, ja en el segle XVI, uns textos pràcticament desconeguts per la manca d'edicions modernes, ja que hem de recórrer a les de Miquel i Planas de 1908 per conèixer aquests relats que tant van interessar els lectors en el seu moment i que fins i tot van constituir el material didàctic de l'època. María Jesús Lacarra és actualment la major especialista en contes i faulística, tant d'origen oriental com occidental, en la literatura castellana. Partint de les edicions castelleses *d'Isopets* i del seu possible model (la compilació bilingüe llatí-alemany de Steinhöwel impresa en 1477-1478), l'autora replanteja els problemes que presenten les tardanes edicions catalanes. La recepció de les faules isòpiques es produeix a tot Europa, com demostra la seua inclusió en textos didacticodoctrinals, ara bé serà amb la impremta quan es difonen i adquireixen una estructura més unitària, ja que gràcies al treball dels editors s'organitzen els relats, s'afegeixen faules procedents d'altres col·leccions i resulta un conjunt relativament homogeni el que s'edita en pràcticament totes les llengües europees. Sorpren que els textos catalans conservats siguin tan tardans, de 1550 i 1576 (de la primera edició no es conserva actualment cap exemplar i de la del 1576 només fragmentàriament), mentre que tota la resta —castellans, francesos, llatí-alemanys, anglesos— es conserva en incunables. L'autora tracta aspectes com ara la possibilitat d'unes edicions perdudes, els paral·lismes amb les edicions castelleses, especialment amb l'incunable imprès a Tolosa de Llenguadoc, amb les quals els textos catalans presenten algunes relacions puntuals clares i una possible semblança estructural, tot i que també hi ha bastants diferències.

Així, l'estudi de la versió catalana de les faules isòpiques, que tantes edicions va tenir en època moderna, encara presenta molts problemes i enigmes relacionats amb les primeres versions conservades.

Tot plegat es tracta d'un recull de treballs que manifesta amb escreix la vitalitat del gènere dels *exempla*, la important herència de textos com *La Faula* de Torroella, la funcionalitat dels relats sobre miracles, la riquesa de la tradició heretada per les novel·les breus com *Lo somni de Joan Joan* i la complexitat i la difusió de les faules isòpiques. Hem volgut posar en relleu, en aquest monogràfic, l'interès ineludible d'aquesta parcel·la de la producció literària medieval. Volem agrair als autors dels articles la seua resposta i la seua disposició a participar en aquest volum, unes aportacions que procedeixen de línies de treball ben marcades i sense dubte indispensables per a entendre l'obra d'autors tan importants com Ramon Llull, de gèneres rellevants, d'obres ben significatives en la tradició romànica i catalana.

Marinela Garcia
Universitat d'Alacant
marinela@ua.es
Llúcia Martín
Universitat d'Alacant
llucia.martina@ua.es

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANNICHIARICO, Annamaria (2003), «*Narracions en vers catalanes medievals. Appunti e Materiali per una Guida bibliografica*», Roma, Edizioni di Storia e Letteratura.
- [Blandín] (2004), *Blandín de Cornovaglia*, ed. i tr. Sabrina Galano, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
- [Blandín] (1983), *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, ed. A. Pacheco, Barcelona, Edicions 62 («Les Millors Obres de la Literatura Catalana»).
- BRUNEL, Geneviève (1976), «“Vida de sant Francesc”. Versions en langue d'oc et en catalan de la Legenda aurea», *Revue d'Histoire des Textes*, 6 (1976), pp. 219-265.
- Maneikis Kniazeh & Neugaard, eds. (1977), *Voragine, Jacobus de, Vides de sants rosselloneses*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona.
- MARTÍNEZ, Tomàs (2010), *La literatura profana antiga i el Cançoner satíric valencià*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Milà i Fontanals», núm. 57).

-
- [*Narrativa*] (1995), *La Narrativa in Provenza e Catalogna nel XIII e XIV secolo*, Pisa, edizioni ETS.
- [*Novel·les*] (1982), *Novel·les amoroses i morals*, ed. Arseni Pacheco i August Bover, Barcelona, Edicions 62 («Les Millors Obres de la Literatura Catalana»).
- OTTAIANO, A. (1993), «Els *fabliaux* catalans: anàlisi d'una definició», in *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura*, VII, Barcelona/València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 5-43.
- REBULL, Nolasç, ed. (1976), Voràgine, Jaume de, *Llegenda àuria*, Olot, pp. XI-LXXV. Ms de Vich.
- TORROELLA, Guillem de (2004), *La favola*, ed. Anna Maria Compagna, Roma, Carocci.